

Filozofija slobodnoga vremena

i sporta II.

Izlaganje sa znanstvenog skupa UDK 17:796

Primljeno 9. 5. 2009.

Kiril Temkov

Ul. Bojmija 4/58, MK-1000 Skopje
etika1894@yahoo.com

Dvije osnovne značajke sporta

Sažetak

Slobodno vrijeme i sport su bitne i međusobno povezane pojave današnjice, koje pred misao i etiku postavljaju mnoga pitanja i nude odgovore relevantne za izbor puta kojim ćemo ići, jer usmjeravaju ljudske težnje i djelovanje. Sport je postao vrlo važan fenomen, te se njime bave filozofija i još više etika, koja u njemu ne otkriva samo negativnosti, nego i vrlo važne elemente suvremenog života. Sport je značajan za etičko mišljenje u dvama područjima – u bioetici, kao zaštiti i unapređenju življenja, i u kulturi – kojoj doprinosi svojom biti, praksom i duhovnim i moralnim vrijednostima.

Ključne riječi

sport, etika, postmoderna, etika sporta, bioetika, kultura sporta, meliorizam

Slobodno vrijeme i sport su bitne i međusobno povezane pojave današnjice, koje pred misao i etiku postavljaju mnoga pitanja i nude odgovore relevantne za izbor puta kojim ćemo ići, jer usmjeravaju ljudske težnje i djelovanje. Obje teme našega znanstvenoga skupa imaju visoku funkcionalnu dimenziju i utilitarni značaj, ali sam se iz više razloga (od kojih je važno i to što imam čast rukovoditi Makedonskom olimpijskom akademijom koja se bavi promidžbom spoznaja i pravilnih etičkih normi u sportu) opredijelio govoriti o etičkim svojstvima sporta.

Sport nije nova pojava u čovječanstvu, ali je postao vrlo važan fenomen, čak svojevrsna bit suvremenog ponašanja osobe i ljudskih kolektivnih relacija. Nijedan širi fenomen ne može izmaći ljudskoj pažnji, ili filozofskome ispitivanju, a posebice oni koji su kao sport opće blago i potreba čovječanstva. U tome smislu i tema ovoga simpozija potiče na osmišljavanje tog raširenog fenomena, jer se svima nama mnogostrano nameće bogatstvo sporta, o čemu bi filozofi i ini znanstvenici morali svakako šire i dublje razmišljati, a ne samo kritizirati ili se baviti propagandom.

Postmoderna je otvorila ljudski duh. S velikim razvojem znanosti o mnogim vrstama pojava, zahvaljujući ovom nedogmatskom pristupu, mi sada više znamo o raznim stvarima i o onome što čovjek čini i čemu se dovinuo. To nam otvara spoznajne, ali i vrijednosne vidike. Razumije se, to ne znači da sve ima istu vrijednost, čak nisu jednakovrijedni ni svi isti ili slični fenotipovi, što je vrlo pojednostavljeno postmodernističko stajalište. Ali to svakako

ukazuje da možemo i da moramo uložiti napor, te da imamo pravo sagledati različite aspekte nekog problema. To je najznačajniji doprinos postmodernizma ljudskoj misli, taj metodološki impuls i dozvola da se ne mora jednoznačno pristupiti fenomenu i istoznačno ga objašnjavati, nego se njegova suština dâ tražiti raznim putovima i biti različito eksplicirana, zbog toga što se već njegova deskripcija može izvesti različito i s različitim rezultatom. Uostalom, i ambicije spoznaje mogu biti različite, ne mora se o svemu spoznati sve, naročito o onome što je vrlo složeno i kod čega pojavnost pokazuje različite strane. Danas znamo da je ne samo često nemoguće ostvariti želju da sve bude obuhvaćeno u jednoj misli, nego i da je takva orijentacija dogmatska u svojoj biti. Bolje razumijemo svijet i pojave u njemu, te se i među sobom bolje razumijemo, ako polazimo s različitih stajališta i ako govorimo ono što mi smatramo značajnim. Dijalog će nas uvesti u međusobno razumijevanje i u (eventualno) jedinstvo mišljenja. Razgovor s drugima i slušanje što zbere, prema postmodernistima jesu ravni temeljnom etičkom stavu poštivanja drugoga (K. Temkov, S. Sidovski, *Filosofija za 4. razred gimnazije*, 2004.).

Zato danas o sportu možemo govoriti na različite načine i s akcentiranjem raznih njegovih strana i značajki, a ove sve riječi mogu biti objektivne i u skladu s istinom. Jedni će isticati nasilje koje se u sportu pojavljuje, drugi aspekte stvaralaštva, neki će stalno govoriti o strašnim manifestacijama želje za pobjedom, drugi o etičkim idealima koje ostvaruje sport, ljutiti će kritizirati nepotrebnosti kojih je pun profesionalni sport, radosni će hvaliti bogatu praksu ljudske brige i suradnje koje nudi sport i sl. Istakli smo postmodernistički pristup, upravo zato što mišljenje o nečem ne mora biti unisono, već da je u biti pluriperspektivno, na što nas upućuje vodeći hrvatski etičar profesor Ante Čović, gradeći i povezujući bioetičke spoznaje, kao izraza znanosti te ljudske prakse i tendenciju nove vrste.

Podsjećam na sličnu staru spoznaju, koju je iskazao sufi Nakšband:

»Oni koji su nas posjetili i nisu dobili ono što im je zbiljski bilo potrebno, nisu nas u stvari ni posjetili. Oni štoviše neće nikada biti dostatno ispunjeni (znanjem). Od onih koji nam samo žele govoriti, mi nemamo što čuti, onima koji nas samo žele slušati, nemamo što reći. Onima koji prihvaćaju ono što su dobili i ne zamišljaju da nisu dobili ništa, bit će im dano još više. Onima koji žele drugo, a ne ono što im je bilo ponuđeno ovdje, nemoguće je primiti bilo što i bilo gdje. Sjećate li se čovjeka kome je bilo dano zlato umjesto srebra, koje je tražio? Rekao je: 'Ovo ne mogu upotrijebiti jer nije bijelo'.«

U tome smislu, ovdje sam se opredijelio za etičko tumačenje i za ukazivanje na izvorne etičke namjere i konzekvencije sporta. Ako na sve, pa i na sport, gledamo kroz dioptriju socijalne analize, morat ćemo, kao i mnogi drugi, istaknuti posljedice loših društvenih tendencija, koje se probijaju i u sport na osebujan način, izazivajući užas zbog mnogih negativnosti koje se pojavljuju u profesionalnom vrhunskom sportu, s lošim implikacijama i za druge sfere suvremenog ljudskog življenja, potičući manipulacije, moralne greške i čak krvoločnost (ideja za *Rolerball* ukazuje da može doći do uvođenja igre u kojoj je ubojstvo partnera šansa za pobjedu i zaradu, kakva su bila gladijatorska natjecanja).

Ako sportu pristupamo s antropoloških pozicija, moramo naći pohvalne riječi za prikaz razvoja čovječanstva te sporta u njemu, jer sport je supstancijalni dio razvijenih ljudskih potreba i želja, osebujno ljudsko stvaralaštvo s civilizacijskim atributima.

Ako želimo sport objašnjavati s etičkog stajališta, to znači govoriti o vrijednosnim aspektima sporta, o tome što su bitne aksiološke smjernice u sportu i što se sportom želi i može zbiljski postići u moralnome smislu. Težeći otkriću

specifičnih vrlina, etika gradi spoznaju na potencijalima odnosâ, ideje i prakse nekog fenomena (na primjer, prijateljstvo je dobra ljudska pojava, bez obzira što često kratko traje i raskida se, ali stvara u ljudima osjećaj ugodnosti života i ljudskog razumijevanja; nasilje nije dobro, jer kod ljudi aktivira negativne želje i djela, iako je ponekad i silom nužno osigurati hranu i opstanak, graditi i odgajati). U etičkoj se analizi sport otkriva u svom finom svijetlu kao dobra namjera i neophodna ljudska aktivnost. Etička analiza je bitna i uspješna za razumijevanje fenomenâ i suština zato jer je etika vrlo značajna u današnjoj epohi, supstrat svekolikog mišljenja i djelovanja. Emmanuel Levinas ju je obrazloženo označio prvom filosofijom (metafizikom) današnjice, zbog toga što ona izvorno i najbolje objašnjava što se događa u svijetu i što bi i kako trebalo raditi da bi svijet opstao i razvijao se (Emmanuel Levinas, *Éthique comme philosophie première*, 1998.).

Etičkom analizom otkrivamo da je sport jedna od lijepih manifestacija ljudskog duha i stvaralaštva. S obzirom na snagu svoga tijela i svoju psihičku osobenost, ljudi su stvorili takve profinjene sportske aktivnosti koje unapređuju ljudsko postojanje, ispunjavaju slobodno vrijeme i daju radost svakodnevnom življenju. Zato je sport toliko drag svim ljudima, u svim krajevima svijeta. U svakom Zemljinom kutku izmišljen je bar neki poseban sport, odgovarajuća igra, koja koristi ljudske potencijale, ali ih isto tako stvara i razvija. U tom smislu, sport je vrlo važna ljudska djelatnost – a to postaje tim više što se šire veze ljudi diljem svijeta, te razne igre postaju sastavni dio svakog čovjeka. Što čovjek ima više slobodnog vremena, koje je vrlo korisno upotrijebiti za sport, što je ljudsko kretanje sve ograničenije i njegovo fizičko i psihičko naprezanje tijekom dana i rada sve veće, sport postaje sve važnijom zamjenom za standardni milenijumski ljudski kinetički angažman.

S filozofijsko-etičkog stajališta važne su dvije značajke sporta (pored raznih njegovih fizičkih, psihičkih, socijalnih, ekonomskih, političkih i inih elemenata). Radi se o bioetičkim i kulturnim karakteristikama sporta. Ističemo ih jer upravo zbog njih sport postaje jedna od najvažnijih ljudskih djelatnosti.

Bioetika se odnosi na proširene forme zdravstvene strane sporta. U svakom slučaju, trčanje i tjelovježba, plivanje i kolektivno loptanje, kao i druge brojne vrste sporta, djeluju korisno za cjelinu tjelesnog i duševnog razvoja ličnosti. To je neosporan prilog sporta individualnom, kao i kolektivnom ljudskom razvoju. Nova filozofska ideja u obliku bioetike ukazuje na cjelovitu vrijednost sporta za ljudsku vrstu, u svakom rodu i uzrastu, u različitim načinima sportskog djelovanja, koji svi pojedinačno i zajedno uzdižu životne kvalitete svih onih koji ih upražnjavaju, prilažući i sljedećim generacijama pozitivne značajke svojih roditelja, a svakoj jedinki omogućuju izgradnju samosvijesti, iznalaženje boljih koraka na životnome putu i poboljšanje svojih performansi za snalaženje u životu i za bolje odnose među ljudima. Zato su, na primjer, stalni trening i cjeloživotna sportska aktivnost jedne od najvažnijih bioetičkih ideja i novovjekovnih antropoloških i socijalnih praksi. Sport pomaže ondje gdje nikakva ljekarstva ne pomažu, jer osigurava fizičku stabilnost i ravnotežu organizma, bolje disanje i koordinaciju pokreta. Sport potiče natjecateljski duh, u kome ne treba pretjerivati da se ne bi povrjeđivali drugi ili da se sam ne bih dao moralno uniziti, ali je nužan za svaku vrstu ljudske inicijative i djelovanja (Eric Margenau, *Sports without pressure*, 1990.; Alfie Kohn, *No Contest. Why we lose in our race to win*, 1986.). Sport promiče i suradnju, i kao sistem vježbanja i natjecanja, ali i kao osjećaj partnerstva sa svima koji sudjeluju u sportu i s kojima se susrećemo u sportu. Jasna je bioetička korisnost sporta.

Druga velika značajka sporta tiče se kulture, kao svojevrsnog ljudskog djela čak i u području ovog, kako izgleda, uglavnom fizičkog fenomena. Sport je u

bîti prije svega manifestacija duha, ljudskih razumijevanja, vizija, želja, akata. Ni u jednom slučaju sport nije sirovi izraz snage, već uvijek sublimacija, oblikovani pokret, s jasnim ciljem i uspostavljenim pravilima, s moralnim obzorjem, koji se očituju u svakoj sportskoj igri i meču. Sport jest kultura razvijenog čovjeka u antropološkome smislu, koji razumije sebe te svoje snage usmjerava da se u njihovom razmahu raduje svome dostignuću. Kultura sporta je jedna od najznačajnijih ljudskih tvorbi. Sportske igre imaju i svoje posebne ciljeve, ali su one dio općeg ljudskog razvoja i izražavaju visoki civilizacijski domet ljudskoga roda.

Vrh toga su Olimpijske igre, najpopularniji i najveći sportski spektakl današnjice, kojim se povezuju dobre pojave ljudskog stvaralaštva iz prošlosti sa suvremenim ljudskim nastojanjima (Manfred Blödorn, *Der Olympische Meinid. Idee und Wirklichkeit der Olympischen Spiele*, 1980.). Igre su dio aktivnosti osebujnoga suvremenoga Olimpijskoga pokreta. Stvaralac olimpizma, Pierre de Coubertin, imao je u vidu mnogobrojne pedagoške i etičke ciljeve i zadaće (Pierre de Coubertin, *Olympism. Selected writings*, IOK, 2000.). Na primjer, ukazivao je da timovi moraju postati obrasci i učitelji etike, a i njegov simbol Pokreta *Pet olimpijskih krugova* je logo modernoga tipa: pokazuje kako je svijet povezan, sadrži osnovne boje koje se sve mogu sresti na svim zastavama svijeta, može ga koristiti svatko tko pripada olimpizmu i zastupa njegove ideje, a nijedan se krug ne može crtati zasebno, jer sam po sebi ne znači ništa posebno. (Cijelim svijetom sada se širi olimpijska ideja, s ciljem unaprjeđivanja odgoja mladih; v. Karolina Trpčevska, *Sport i Olimpizam u etičkom odgoju*, magistarski rad, Skopje 2008.)

U sport je usađen i u njemu se razvija *fair play* kao jedna od najistaknutijih sportskih vrednota i moralnih normi. Ovaj značajni dio etičkog kodeksa, ne samo sporta, nego i cjelokupnih ljudskih odnosa, samo je jedan od čvrstih i važnih elemenata ljudskog duha koji su se razvili kroz sport i njegovim utjecajem dalje proširili u druge sfere ljudskog postojanja. Takvi postojani principi su i ideja stalnih natjecanja kao dijela važne (sve)ljudske komunikacije; simpatije i suradnja svih sportaša i njihovo prijateljstvo; pomoć koju razvijeniji daju manje razvijenijima i mlađima u sportskom razvoju; ideali dobrog fizičkog izgleda, sportskog lika, sportskih uspjeha i zvijezda, kao dijela životnih transpozicija skoro svake ličnosti itd. Kultura izgrađena sportom postala je opći civilizacijski standard današnjice. Riječ je o navici stalnoga tjelovježbanja, koje je izuzetno važno za suvremenog čovjeka u svim razdobljima njegova života. Isto tako, izraz kulture stvoren sportom je izbjegavanje negativnih stimulativnih sredstava koji uništavaju i ljepotu igre i zdravlje sportaša (doping se javlja u sportu, ali on je stran sportskoj bîti i zbilji).

Veliki humanist Albert Camus, koji se istaknuo borbom za pravednost i ljudsku jednakost, ukazao je posebnu čast sportu, govoreći da je u sportu »naučio sve što zna o etici« (Drew Hyland, *Philosophy of Sport*, 1990.).

U stvari, sport je primarna nužnost u današnjem suvremenom ljudskom životu. Ako nam se ne sviđaju nastupi profesionalaca i pasivnost gledatelja u odnosu na sport i televiziju, te razne financijske malverzacije, nasilje i doping u sportu, što negira pojam igre i stvaralačku upotrebu slobodnoga vremena – ipak treba ukazati da nemoralne pojave nisu jedina sportska zbilja: izuzetno je važno što su tjelesni odgoj i sport postali dio odgojnog curicculuma i što gotovo sva djeca u dobrim školama i naprednim društvima sudjeluju u sportskim događanjima. Svi bi se trebali baviti sportom, tako da ističemo svjetsku organizaciju Sport za sve; Olimpizam je jedna od inspiracija i ugradbenih elemenata Univerzalne/Globalne etike kao općeg novog svjetskog morala; sport

je uspješna obrana pred opasnostima narkomanije, alkoholizma i drugih ovisnosti; sport je najbolja aktivnost za mlade žene kako bi se razvile, bile zdrave i bez osobitih teškoća donosile potomstvo; velika opasnost osteoporozе ne prijete onima koji se redovito bave sportom; sport je dio vizije novog pokreta *anti-aging* za efikasnu pomoć starijim osobama (razvija se i u našoj regiji zahvaljujući dr. Liliani Goliani); za sve uzraste, posebno za starije, bavljenje sportom predstavlja idealan preventivni lijek. Ovo su sve primjeri amaterskog bavljenja sportom, koji mnogostruko u broju sudionika, zdravstvenom značenju i etičkom utjecaju nadmašuju sve što se događa u profesionalnom sportu. Za današnji svijet, kulturu i etiku vrlo je značajno i što se mladi znanstvenici, kao Ivana Zagorac iz Zagreba i dr. Milan Hosta iz Ljubljane, sportaši i stručnjaci za filozofiju istodobno, posvećuju upravo istraživanju i razvijanju etike kroz vizuru sporta (Milan Hosta, *Etika športa. Manifest za 21. stoljeće*, 2007.) Bioetika, ekološka etika i etičko obrazovanje, kao možda tri najznačajnije etičke pojave današnjice, ipak jesu dušom izraz svjetske mladosti i pripadaju po vrijednostima i univerzalnim zahtjevima svijetu mladih. Tako mladi donose novi duh u život, njihova kultura – nadajmo se – počinje dominirati, a njima je najbliži i sport, koji oni podržavaju i ispunjavaju.

Za etiku je isto tako značajno da nam iz sporta dolazi duh *meliorizma*, to čedo pragmatizma, nade da je moguće sve usavršiti, pa i čovjeka, te da će promjenom ličnosti biti inspirirana i inicirana isto tako i promjena ovog ludog svijeta, koji se ističe mnogim negativnostima. Etički duh razlikovanja dobrog od zla, sloboda igre i pokazivanja svojih mogućnosti, te žar sporta mogu donijeti spas ljudima.

Zbog toga možemo reci da je sport važna djelatnost, zabava, radost, kultura čovjeka i da ga treba prigrliti, baviti se njime, braniti ga u pravim smjernicama i razvijati ga – uostalom, kao i etiku, koja zajedno sa sportom trči možda najvažniju utrku ove civilizacije. U tome su smislu bioetička i kulturna komponenta velike značajke sporta, koje utječu ne samo na razvoj filozofije sporta kao znanstvene discipline, nego uopće na novo ljudsko mišljenje, moral i zdravlje.

Kiril Temkov

Two Basic Characteristics of Sport

Abstract

Free time and sport are substantial and interconnected phenomena of today. They pose many questions for thought and ethics offering answers relevant for making a choice of the direction of human aspirations and acts. Sport has become very considerable phenomenon, so philosophy and moreover ethics attend to it, discovering in the sport not only negative things, but also a very significant elements of recent life. Sport has a specific importance in ethical thought in two fields – bioethics, as a protection and development of living, and culture – to which sport contributes with its essence, its practice and its spiritual and moral values.

Key words

sport, ethics, postmodernism, ethics of sport, bioethics, sports culture, meliorism